

veritate fuerit imitati : simulque intelligendum dat, ipso in prophetarum locum functionemque succedere; id quod deinde disertis prosequitur, ad majora etiam eos vocatos docens, ad orbis universi magistrum, cum prophetae soli servierint Judææ.

PATRES, majores seu precessores.

EORUM, à quibus vos malis afflicti estis, Judæorum.

VERS. 24. — VERUMTAMEN, verum, sed, è diverso. Nam quatuor hominum generibus, quos pronuntiaverat beatos, opponit quorum item, quos censet miseros atque infelices; ut omnino consequuntur hæc ex illis. Nam si beati sunt pauperes et qui esuriunt, sequitur miseros esse divites ac saturos; et si beati qui flet et qui persecutionem patiuntur, miseri sunt ergo qui ridet et qui favore fruuntur hominum, quamquam hæc omnia mundo paradoxa.

Væ deplorantis et luctationem æternorum suppliciorum prædicantis est, in novo præsertim Testamento; prædicantis est denuntiantisque vindictam Dei, supplicii haud dubium æterni, simul et deplorantis ac commiserantis. Nam, ut Basilus in Catenâ, ait, hæc vox væ, quæ intolerabilibus profertur doloribus, eis conceit qui paulo post detrudendi erant in grave supplicium, Titus : In extremam calamitatem ruituros asserit. Postquam igitur præmiis ad virtutem provocaverat, etiam à criminibus et peccatis, futurorum suppliciorum denuntiatione deterret, quod Ambrosius ait; ut si coronis promissis non sunt persuasi virtutem, certè independentium tormentorum metu retrahantur à peccatis. Ut per beatificationem quidem ad illa adhortetur, inquit Euthymus, per deplorationem verò ab his avertat.

VOBIS, A discipulis convertit sermonem ad filios perditionis, qui contrariis studiis incumbunt.

DIVITES. Quemadmodum mox, v. 20, pauperes intellexit spiritus, id enim addit Matthæus, ita hic divites dicit voluntate, animo, affectu, qui, vel si non habeant divitiis, volunt divites fieri; quo modo loquitur Apostolus, 1 Tim. 6, v. 9; vel si habeant, cor illis apponunt, quo modo loquitur Psalmus 61, v. 11; in his fiducia, amorem et felicitatem omnem suam collocant, his se bonos, felices et beatos credunt, nec aliud bonum majores faciunt. Nam sunt qui divitiis habeant, sed tanquam non habentes, quos tertio gradu pauperes spiritu esse definivimus supra. Non

VERS. 24. — VERUMTAMEN VÆ VOBIS DIVITES. Quatuor generibus hominum, quos beatos prædicaverat, quatuor alia opponit, quibus væ intonat, id est, æternam miseriam prædicat; et primo quidem divitiis scilicet spiritus, hoc est, animo et affectu, sive divitiis simul habeant, sive non habeant : opponunt enim hic divites pauperibus spiritu, quos Matth. expressit, sicut supra explicuimus. Divites ergo hic vocatur qui divitiis inhiant vel incubant, amore scilicet cum divitiis colligati, ut inde avelli nequeant; nam si qui divitiis habeant tanquam non habentes, et observent præceptum Apostoli, 1 ad Timoth. 6, v. 17 et seqq., ab hoc væ immunes sunt : non enim consensus, sed affectus in crimine est, inquit Ambr. QUIA HABETIS CONSOLATIONEM VESTRAM, id est, recipitis

enim consensus, sed affectus in crimine est, quod notat Ambrosius.

QUIA, dat causam cur æterna ipsos maneat supplicia.

HABETIS, receptam habetis, referitis, reportatis; sic Matth. 6, v. 2, veritur *receptam mercedem suam*. Syrus hic transfert, *receptatis*, sed tempus presens videtur urgeri, adeoque futuro opponi, tanquam dicitur, habetis, recipitis, seu reportatis hæc in mortali vitâ, non est quod expectetis in futurâ æternâ.

HABETIS autem in et ab ipsis divitiis vestris, Euthymio interprete, CONSOLATIONEM, solamen adversus mala omnia, si quæ vos invadant, adeoque tutamen ne invadant, denique quiddam bonorum temporalium animus vester desiderat, honores, amicos, servos, vestes, suppellectilem; omnia enim divitiis parantur.

VESTRAM, non veram, sed quam vos vobis definitis, exoptatis, et queritis, quæ vobis sufficit, in quâ conquiescitis, nec aliam desideratis, præsertim si è frui semper liceret. Subaudit, ac proinde veram solidamque consolationem, quæ est regni celorum, non æquequæmi, quæ non datur nisi iis qui, posthabitis omnibus hujus mundi rebus, ad eam aspirantur, sed æterna vos manet desolata. Quod sit vobis divitiis ad futurum, scribit V. Beda, à contrario melius intelligitur, ubi pauperum dicitur esse regnum Dei, à quo se regno per omnia, qui hic consolari querant, alienant, audituri à justo iudice : Filii, recordamini, quia recipitis bona in vitâ vestrâ (infra 16, v. 25). Pauperibus promittitur regnum celorum, id est, æterna gloria cum cunctarum rerum abundantia conjuncta; divitiis exclusis regno celorum; infra 18, v. 24, 25; reliquitur æterna ignominia omnis expers solatii. Quare Jacobus apostolus Epistola suæ cap. 5, v. 1, exclamat : *Agite nunc, divites, plorate, ululantes in miseris vestris, quæ advenient vobis*.

VERS. 25. — VÆ VOBIS; certa vos manet maledictio.

QUI SATURATI ESTIS, qui impletis estis, scilicet cibo potaque, id est, semper saturi et distento ventre. Subauditur *munc*, quod quidam etiam addunt, ac supra v. 21, in contrario expressum est, et de affectu desideriorum intelligitur locus. Non enim, qui aliquando sunt saturi, damnantur; sed qui id affectant ut semper sint saturi, id est, quorum præcipuum studium in hæc vitâ est, indulgere crapulæ et ebrietati, curare et venter fartus cibo semper æstuet merito sic in hæc vitâ ex divitiis beatitudinem vestram, nemo enim divitiis diligit eo, quod diximus, modo, qui et iis beatitudinem sive ex toto sive ex parte percipere velit; hoc est enim commune omnibus qui frui volunt creaturis.

VERS. 25. — VÆ VOBIS, QUI SATURATI ESTIS, id est, qui in hoc studetis, ut cibo potaque farti genio indulgeatis : illis enim væ minatur, quorum, ut apostolus loquitur, Deus venter est, qui in comessionibus et potationibus suam felicitatem ponunt. QUIA ESURIETIS; nam per quæ quis peccat, per hæc et punietur; unde et Isaias : *Ecce servi mei comedent, et vos esuriatis; ecce servi mei bibent, et vos esuriatis*; etc. Nam sub esurie etiam sitis hic comprehenditur, et sub his duobus omnium rerum necessarium inopia. VÆ VOBIS, QUI RIDETIS NUNC,

rive; qui hoc pro præcipuo bono ducunt, et in eo acquiescunt, si comessionibus et comotationibus vacare possint; quorum denique, ut Apostolus ait, *Deus venter est*, Philip. 5, v. 19, quippe omnia colendo ventri impendentes.

QUIA ESURIETIS, idcirco hic miseri estis inter medias delicias, quia in altero seculo æternam esuriam patieminis. Sicut supra singulis virtutibus assignata sunt congrua præmia, ita hic vitis congrua supplicia; illic esurientibus saturitas promittitur, hic saturis minatur esuries; docet enim, ut per quæ peccat quis, per hæc et torquatur, Sap. 11, v. 17. Ad eundem modum scribit Isaias, cap. 65, v. 15 : *Ecce servi mei comedent, et vos esuriatis; ecce servi mei bibent, et vos sitietis*. Nam et hoc Evangelii loco sub esurie sitis continetur; ubi licet per famem et sitim intelligatur omnium rerum desideratarum inopia, et *esuriatis sit*, omnis veri boni à vobis expediti denegationem egestatemque patieminis; peculiariter tamen fames cibi et sitis potus intelligitur; præ ceteris enim gulosi in gehennâ, acutissima fame et inexplebili siti cruciabuntur, quemadmodum dives illic epulo infra cap. 16, v. 24, de quo hic Beda : « Saturatus erat dives ille purpuratus, quando epulabatur quotidie splendide, sed dirum væ sustinebat esuriens, quando de Lazari, quem desperat, digito, guttam aquæ querebat. »

QUI RIDETIS, gaudetis, risu lælitiæque vacatis, et gaudium voluptatemque pro præcipuo bono sectamini.

Nunc, in hæc vitâ (in quâ flendi ac lugendi mille suppetunt cause) et de rebus hujus vitæ, vel illicitis, ut, fornicatione, lasciviâ, et quæ his conjuncta sunt, citharinis, citharis, choris, etc., de quibus scriptum est Proverb. 2, v. 14; *letantur cum malefecerint et exultant in rebus pessimis*; vel de licitis quidem, sed ita ut spiritualibus præponantur, nec ulla ratio habeatur peccati, modò his frui detur, de quibus alio loco, Eccles. 7, v. 5 : *Cor stultorum ubi lætitia*.

QUIA, versus rerum vicibus, in alterâ et æternâ vitâ LUGEBITIS, id ad animi, ET FLEBITIS, id ad corporis, dolorem pertinet. Toti, intus et extra, animo et corpore, tristitiâ absorpti eritis, momentaneâ voluptate cum perenni cruciati commutata, illic ubi *fletus erit et stridor dentium*, infra 13, v. 28. Tunc tempus erit ut risus suos rideant, qui hæc Christi verba jam rident.

VERS. 26. — VÆ, scilicet vobis. Æterna vobis imminet maledictio, CUM BENEDIXERINT VOBIS, cum laudaverint vos, cum faverint et applauserint vobis, NOMINES mundani, filii hujus seculi, major hominum pars id est, qui hoc unum spectatis, ut in rebus hujus mundi transitoris gaudium capiat in lasciviâ, in luxu, caterisque divitiis, QUIA LUGEBITIS, ANIMO, ET FLEBITIS, corpore, hoc est, intus et extra voluptas vobis in dolore animi et cruciatum corporis commutabitur.

VERS. 26. — VÆ CUM BENEDIXERINT VOBIS HOMINES, id est, cum major pars Judæorum (nam de Judæis illius temporis loquitur) vobis prædicantibus applauserit : hoc enim signum est vos eis loqui placenta, vitâ potius eorum demulcendo, quam redarguendo;

nihil nisi humana sectans. Loquitur præsertim de hominibus sui temporis et nationis, ut mox patebit. Benedictionem seu laudem opponit odio, separationi, exprobrationi, et ejectioni, de quibus paulo ante v. 22. Porro ut ibi additur, *propter Filium hominis*, et sermo est maximè de prædicatoribus Evangelii, qui comparantur prophetis, ita et hic sermo, est de doctoribus et prædicatoribus, qui semper ut pseudo-prophetis. Et quamquam liceat subaudire *benedixerint vobis*, extra Filium hominis, quia scilicet mihi adversamini, et contraria doctrinæ meæ prædicatis; videtur tamen non esse ille sensus primus, sed hominum benedictionem hic dari à Christo pro argumento falsæ doctrinæ, quia non applaudant homines nisi pseudoprophetis et impostoribus. Væ vobis cum laudaverit vos major hominum pars ob doctrinam vestram, quia non bona esse doctrina potest, quæ majori hominum parti placet. Vera doctrina testatur hominum opera esse mala, Joan. 7, v. 7, propterea, ut non possunt homines eam non odisse, ita non possunt non pessima quæque de ejus doctoribus dicere. Quare non facile quis vulgò ab hominibus laudatur, cujus vera et sincera doctrina est; sed hoc proprium eorum est qui loquuntur placenta, Isaias 50, v. 10. Habent quidem fideles sanæ doctrinæ doctores suam apud bonos laudem et gratiam, verum non apud hominum multitudinem seu majorem partem, cui nunquam placet quod rectum est. Nullus ergo doctor placeat sibi ob applausum populi, aut existimet se rectè docere, quia majori hominum multitudinè sit gratus, sed contra metuat sibi plurimum, quia dirum supplicium ipsi paratum est in gehennâ, quemadmodum iis quos oderunt homines, merces nulla in celo, supra, v. 25.

SECUNDUM HÆC, hæc eadem, eodem modo, ait Euthymius, benedicent nimirum et laudabant. ENIM, causam insinuat earum eis minetur æternum supplicium; quia perversè doceant, similes pseudo-prophetis veteribus, falsis illis prophetis et impostoribus, quorum meminist Scriptura, qui tantò magis placeverunt multitudinè, tantò amplius displicuerunt Deo.

PATRES, majores, precessores eorum, Judæorum hujus temporis. Indicat, se non tam statuerè regulam generalem quàm accommodatam populo Judaico, à cujus majori parte sciebat nunquam probandum Evangelium suum. Dicit ergo : Nam Judæi hujus temporis idem faciunt vobis, quod olim majores eorum pseudo-prophetis; illi similes sunt majoribus suis, vos pseudo-prophetis. Majores eorum, certè major pars, unde Christus : *Me odit mundus, quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera eius mala sunt*. Secundum hæc enim faciunt pseudo-prophetis patres eorum, scilicet Judæorum, inter quos jam vitæ. Attestatur hoc Jeremias, cap. 5, v. 31 : *Prophetae prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis, et populus meus dilexit talia*. Hoc igitur postremum væ deterret discipulos à captando hominum plausu per doctrinam, et opponitur beatitudini, quæ v. 22 et 23, promittitur ex hominum maledictione, propter doctrinam et fidem Christi.

commendarunt pseudopphetas, potius quam prophetas; laudarunt eos et magnificarunt, non quod veritatem (falsa enim proferebant) sed quod quae ipsi gratis essent prophetarent. Ita et vobiscum agitur, laudant vos isti et applaudunt vobis, quia non quae recta, sed quae audire velint praedicatis, praesertim vero quae: mea doctrina adversantur. Argumentum doctrinae falsa, favor popularis. Porro quod veteres Iudaei benedixerint sui temporis pseudopphetis, et adhererint eis potius quam veris prophetis, locuples testis est omnis vetus Scriptura, nominatim Jeremias, cum alibi, tum cap. 5, v. 51: *Prophetae prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis, et populus meus dilexit talia.* Exstant quoque exempla, 5 Reg. 18, de Eliâ et prophetis Baal ac Iucorum; 3 Reg. 22, de Sedecia socisique ejus et Michâ; Jer. 20, v. 1, 2, 6, et c. 57, v. 18, de Jeremiâ et adversariis ejus Phassur alisque. Eodem modo actum fuisse cum adversariis Christi ejusque discipulorum, intelligitur ex Matthaei capite 24, ex Actis Apostolorum, et historiâ Josephi. Pertinet ergo hoc postrosum vix, ad corrigendam ambitionem, ut absterret discipulos suos Christus à captando hominum plausu et gratiâ, quod utilitatis sit, argumentum doctrinae non sinceræ; nec Christi servus esse possit, qui studeat hominibus placere, aut ab eorum pendeat judicio, Gal. 1, v. 10.

VERS. 27. — SED, miseris his perditisque relictis, quibus, terrena cum sapiant, aures ocluse sunt, ita ut nequaquam percipere queant ea quae sunt spiritus Dei.

QUI AUDITIS, animo vera honestaque omnia cognoscendi et colendi, qui aures aperuistis ad audiendum, excipiendum et amplectendum id omne quod Deo gratum est, quantumvis carni inimicum, quantumvis à vestrà opinione fuerit alienum.

INIMICOS. Non putatis sufficere ut amicos vestros diligatis; si legi Dei satisfacere vultis, diligite et inimicos vestros.

Proximorum loco, ait, etiam inimici habendi sunt, ac proinde etiam diligendi, et nec inimicorum loco habendi; id quod lex quoque et prophetae compluribus locis disertè docent, Levit. 19, v. 17, 18; Exodi 23, v. 4, 5; 1 Reg. 24, v. 5, et 26, v. 9; 4 Reg. 6, v. 21; Job. 31, v. 29; Prov. 25, v. 21. Nam quod inimicos nostros vocant, faciunt, non ex sua sententiâ, sed ex acceptâ à vulgo sermonis consuetudine. Diligendi sunt autem, non quatenus inimicos agunt, sed quatenus homines sunt, odio quo nos prosequuntur seu malitiâ ipsorum non obstante, assimati scilicet ex communi naturâ, non ex vitio, quod vitium ad majorem potius benevolentiam affectum movere non debet, quemadmodum medici quando caecæ feriantur à phreneticis, tunc etiam magis miserentur illorum. Porro diligere ad animum imprimis spectat, cujus quia probatio est operis exhibitio, addit:

BENEFICITE QUI ODERUNT VOS. Atqui ne existimare

Deum te posse adversus hostes Interpellare, quò vindictam ille sumat, quam ipse non potes, adnefici:

VERS. 28. — BENEDICITE, benè precamini malevolentibus, qui imprecantur, qui devotent; digni enim sunt lacrymis et fletibus; non malevolentibus.

ORATE DEUM, nimirum ut illis etiam doneatur hominis quae non est facultatis vestrae dare. Si quid autem unquam loquatur aut agat sincero animo homo, id certe est dum orationi incumbit, quando Deum, cordium scrutatorem, solum solus alloquitur. Docemur itaque inimicos diligere lingua, opere et veritate. Quam dilectionis formam ex magistri sententiâ discipulus praescribit, 1 Joan. 3, v. 18; ad linguam enim oratio, ad opus beneficentia, veritas ad animum spectat. Haec autem praecepta jussaque sunt proseris, non in arbitrio relicta; et quis unquam Catholicorum aliud docuit? nam quòd quadam dilectionis officia, extra necessitatis et scandali rationem, inimicis praestare, non praecepti, sed consilii perfectionisque eximiae esse, scholastici doctores docent, id in amicis non minus quam in infidelibus locum habet cum tamen gravior longè illius sit offensâ qui amicos non diligit, quam qui non diligit inimicos; consequiturque id ex praeceptorum affirmando enuntiationum naturâ, quae neminem nisi pro re nata, loco et tempore, obstringunt. Verè, Calvine, horribile peccatum ipse affers; et impingit in id ipsi quod in aliis damnatis, qui Dei nobis praecepta proposita vultis, non quòd ea implere valeamus, sed ut naturae nostrae imbecillitatem, oneri miserò succumbentes, agnoscamus. Scimus nos majora esse quam ut ea ferant naturae vires nostrae; sed non majora, quam ad superet gratia, quam promittit novae legis auctor adjuvtricem viribus nostris. Porro ad eum hinc finem à Domino praecepta sunt, ad quem ea quae proximè antecesserunt, ut nostris animis sua bona habituò servetur incolumis, et inimici, charitate ac beneficentiâ superati, nobis Deoque concilientur.

CALUMNIANTIBUS, ut vestris precibus reconcilientur Deo, condonatis veris criminibus, qui de vobis falsa dederunt ad homines. Graecè et Syriacè, hoc prius, illud posterius est. Est autem hujus loco, τὸν ἠνεχθίζοντων, quod militare proprie verbum est, ab ἔτι, et ἀγρῆ, Marte, deductum, unde ἠνεχθίζω quasi ἠνεχθίζω, Martius et hostilis insultus. Quare alii pro *calumniantibus* vertunt *infestantibus*; Syrus *Deuberin lechn baciro*, qui vexant vos cum violentiâ; cui benè congruit id quod sequitur, et *persequantur* vos. Subaudi autem, vexationi infestationique non resistentes, sed fugâ innocuâ vobis consulentes.

VERS. 29. — ET non legitur Graecè; Syriacè tamen additur ut Latine.

QUI, ei qui, TE. Subitò mutatus numerus fecit ad inculcandum praeceptum, quod unusquisque sic audire debeat quales sibi uni dicatur.

PERCUTIT IN MAXILLAM DEXTRAM, PREBE ET ALTERAM, potius quam omittas, quam non pergas cum diligere, potius quam quid admittas alienum à dilectione, potius quam vindictam de illo sumas aut malum malo

retalies, tantum absitis ab injuria retaliandae cupiditate.

Injuria est, si quae alia, ignominiosa, alapis caedi; ideoque duplex, quia ignominia accedit. Porro *dextram maxillam* dixit Matthaeus pro *unam*, secutus loquendi consuetudinem, non cedendi, in sinistram enim facilior feriens ictus est; aut certè extremi contemptus significandi gratiâ *dextram* nominavit; solent enim qui contemnuntur, averso ictu, in sinistram nempe latus, caedi, tanquam qui jubeantur facessere, indigni etiam qui à nobis verberentur.

PREBE. Verte, obverte illi et alteram, libens patere verberari tibi et alteram, scilicet potius quam alapas regeras, potius quam illi resistas cum quo pacem exercere debes, potius quam injurias vindices, aut malum malo penses; id est, paratus sis etiam alterâ maxillâ alapas excipere, repetitas novaeque injurias ferre, potius quam maleficiis certare, aut ultionis aliquid ob acceptam injuriam meditari. Notanda christiana et elegans antithesis, quâ lege talionis, patientia, ut ita dicam, talio opponitur. Ceterum noluit nos Christus hortari ad accedendam maltiam, et eorum praesertim qui necendi libidine jam ardent; et quare non id voluit, ut quoties caesi fuerimus maxillam unam, mox alteram porrigamus: quid enim id foret nisi malitiae irritamentum? Non est sani aequique interpretis syllabas aucupari, sed attendere ad eum qui loquitur consilium. Atqui minime obscurum est quid Christus velit, animos nempe fidelium ad constantem patientiam aequanimitatemque formare, ne semel aut iterum offensi deficiant vel fatigentur, sed compositi sint semper ad tolerantiam majorem si crescat malorum improbitas; atque ubi semel lasi fuerint, hoc ipso documento ad tolerantiam erudiantur, et patiendi patientes esse discant. At quare haec? ut charitatis animi erga proximos suavitas salva permaneat, et inimici patientiâ evicini Deo lucrifant; quae duo Paulus notat, Rom. 12, v. 21, ubi ait: *Noli vinci à malo, sed vince in bono malo.* Consilium enim Christi est docere nos animis esse malorum tolerantibus, tolerandoque mala vincentibus, mansuetis ut pacis ac charitatis studiosis. Quid enim? dum malo malo resistetur, fit id quod solet dum igni ignis additur, ex parvo magnum, ex uno multiplex redditur, aliudque ex alio propagatur; ac crescent molestiae, animi pax amittitur, patientiâe charitatisque, virtutum cum nobilissimarum tum maxime necessariorum, fit factura, inimicus habetur offensior, qui tolerantia vinci potuisset. *Nec sanè convenit Christiano*, inquit Chromatius, *vicem injuriae reddere, ne similis ei cui vicem restituit judicetur. Si enim malum est injuriam facere, non est alieni à culpâ qui vicem malam rependit, ac per hoc non potest bonus haberi, qui malum imitatur.* Porro, non hic vetat Salvator injuriam declinare; neque, cum inculpata tutela moderamine, illeso charitatis affectu, propulsare; neque etiam aliquando, salutis publicae ergo, iis quibus id officii incumbit, vindicandam committere; multò minus iis quibus id ex officio incumbit, magistratibus vindicare, orafectis

corrige, majoribus aut etiam aequalibus corrige; sed privatas inhibet inimicitias, private ultionis studium appetitumque improbat, ac ne tantillum quidem vult, ol. malum quo affectus es, animi tui charitati ac suavitati, erga eum qui tui malo affecit decedere.

VESTIMENTUM, extimum, pallium.

TUNICAM, quamvis maxime tibi necessariam non pronuntiare; ne prohibeas, scilicet quia auferat, potius quam te ulciscaris, aut quavis illum injuriâ allicias, vel in injuriâ venias contentionem, longè enim praestat vestibus charitas. In Matthaeo est: *Et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Pallium significat summam vestem (quanquam aliquando pro quovis vestimento genere ponatur) quae Romanis toga est, Graecis pallium, estque ferè majoris pretii quam tunica. Fac jacturam igitur, inquit, et pallii quod majoris est pretii, quo nisi prius detracto tunica exui non potest; ubi jacturam aliquam acciperis, paratus sis etiam graviorem ferre; vel tunicam et pallium, Matthaeus dixit pro vestem unam et alteram (*nam et interdum, quod apud Euthymium annotatur, omnis vestis, modo pallium, modo tunica appellatur; serpius etiam tunica pallium, et pallium tunica*). Lucas enim praeposit pallium, uti certè prius auferre quis tenet pallium alterius, vestem et extimam et prefit maximi, quam tunicam; et pallio ferè nudari alter malit quam tunicâ: *tunica enim, juxta adagium, pallio propior.* Et ergo qui eripere tibi vult vestem unam, permittit ut auferat, vel etiam adijce, et alteram, etiam eam quâ tibi magis opus est, potius quam cum detrimento pacis et charitatis judicio contendas, hoc est, potius quam malo resistas. *Quare enim non magis injuriam accipitis*, inquit Paulus, 1 Cor. 6, v. 7; *quare non magis fraudem patimini?* Nullum enim detrimentum majus est detrimento pacis et charitatis; magnoque cum lucro pallium vendit, qui, ut evitet amaram contentionem, servetque animi pacem, tunicam furi adijcit; quem si et tolerantia ac beneficentiâ suâ devincat (id quod facile possit), nullum dispendium magnum est, tantâ cum victoriâ comparatum. Hæc si in vestibus, tegendo corpori necessariis, locum habent, quantò magis in aliis omnibus caducis hominum rebus?

VERS. 30. — OMNI, cuius, etiam inimico PESENTI aliquid abs te, TRIBUE, da id quod petit. Esto promptus ad donandum, si quis quid abs te petierit: sic conciliatur amor mutus.

ET QUI, et ab eo qui.

QUE TUA SUNT, tua, res tuas.

NE REPETAS, cum detrimento charitatis bonorumque potiorum. Vult, ut, inquad ejus à nobis fieri potest, fratrum supplicium succurramus, sive dono sive mutuo datis nostris rebus; idque hilarit ac benigno vultu; minime vero eis nequeamus, asperi, tetrici aut difficiles, id quo indigent; sed quidem in nostrâ id haud situm sit facultate, saltem animi erga eos benevolentiam suaverque affectionem testemur.

VERS. 31. — ET, denique. Summa hæc est ipsa exquisitissima naturæ lex; à Deo hominum cordibus in

sculpta. Omnis in proximis beneficentia, unam certam regulam tradit; et monstrat inimicorum dilectionem, ipsi legi naturae consentaneam.

VULTIS, velletis, re simili nata. Si tu te praebes alicui inimicum aut injuriam, probares plurimum si se ille non ulcisceretur, sed conaretur, longanimi mansuetudine, et se à pari malevolentia servare, et tuam malevolentiam superare.

Et vos. Similitudo significatur, non aequalitatis, sed proportionis, propter condiciones disparas, mariti et uxoris, patris et filii, domini et servi, etc. Ubi propria res agitur, acutè videt unusquisque quid rectum sit, quid erga se fieri æquum sit; at ubi aliena utilitas vel factura in quaestionem venit, præ eà quam *ἐξουσία* adfert cæcitate, non perinde in promptu occurrat illa cognitio. Cæterum, ut occurrat, jubet Salvator, et id ubi aliorum res agitur, nos ipsos adspiciamus, et ut quod optaremus nobis, hujusmodi re nata, ab illis fieri, id ipsi vicissim se præstemus; hoc est enim diligere proximum sicut seipsum. Domesticio itaque magisterio nos erudiendos tradit, et unumquemque sibi regulam constituit rectè et justè cum proximis vivendi, quà non poterat alia æquior dari, ipsà suffragante naturæ ratione.

VERS. 52. — ET SI. Si autem. SYRUS: *Si enim*. Altero argumento, partim à veris commodis à Deo non ab hominibus expectandis, partim à discipulorum conditione sumpto, commendat inimicorum dilectionem. Q. d.: Si difficile vobis videtur Deum imitari, at præstis oportet publicanis et ethnicis, quos ipsi exsecramini.

DILIGITIS, vos, populus sanctus, vocati ut sitis sancti, quemadmodum sanctus est Dominus Deus vester.

Eos, tantum, qui vos diligunt. Cæteroque enim, premio digna esse possit, eorum à quibus diligaris dilectio; nimirum, si non idèò præcipuè diligas, quia te diligunt, sed quia Deus eos diligendos præcepit, itaque eadem ratione, et cæteros diligas, qui te ipsi non diligant.

QUE VOBIS EST APUD DEUM GRATIA? q. d., parva aut nulla. Magnam inveniunt à Deo gratiam, qui observant præcepta ipsius et diligunt proximos. At quid gratiæ hoc facto vestro possitis à Deo consequi, quid beneficii laudive promereri, quo testetur Deus gratum sibi esse obsequium vestrum, quemadmodum testari et remunerare solet officia servorum suorum fidelium? Non est iste cultus Deo gratus, non amare nisi redamantem? *Gratia* hic non ita accipitur ut operatur mercedi aut meritis (nam quod Lucas dicit *quæ vobis est gratia*, Mathæus effert *quam mercedem habebitis*), sed ut significet affectum animi, cum quis acceptum gratumque habet alterius officium, cum oportuna declaratione testificationeque: qui quidem

VERS. 53. — BENEFECERITIS. Dilectio potissimum est animi; beneficentia operis.

GRATIA. Istud non facere, turpe est; facere, non magna laudis: non enim tam beneficentia est quam permutatio beneficiorum.

Hoc, idem.

Reliqua ut versu superiori.

VERS. 54. — MUTUUM. Inter cætera beneficentia exercitæ, unum insigne est, argentum mutuam dare

Gallicè *gré*, dicitur, voce minimè ambigua. Versatur autem etiam circa ea opera quibus merces debetur; et declaratur eo ipso quo merces promptè hilariterque persolvitur. Quid promeremini? quid præcari facitis ob quod merces vobis à Deo expectanda sit? Expectabant Judæi à Deo servatæ legis mercedem; rectè, juxta Dei ipsius promissa. At, qui eos tantum diligit à quibus ipse diligitur, nihil facit divinæ mercede dignum, partim quòd mercedem recipiat quærat ab hominibus, mutuam scilicet ab eis quos diligit dilectionem, partim quòd vicariam meritamque dilectionem rependat, ingratus prorsus censendus ab omnibus si fecerit. Itaque ingratitude notam effugit, non dilectionis præmium meretur: et, si rem expendas, se diligit, non alium, in se reflectens amorem quo alium prosequitur. Humanus paterfamilias, operario à se conducto, postquam suo bonè functus est officio, et mercedem solvit et gratiam habet; quantò magis filiis suis, observatoribus præceptorum suorum, celestis Pater, cujus humanitati nulla hominum comparanda est? Quocirca Christus, quibus gratiam esse insinuat hic, dilectoribus, inquam, inimicorum; mox versu 55, subdit mercedem fore mitem. Nihil igitur obest gratia ista meritis aut mercedi. Hoc adversus hereticos.

PECCATORES, quicumque, etiam publici, quos publicitatis notum est continere præcepta Dei, ac proinde nihil gratiæ aut muneris, sed odia suppliciaque non minima à Deo manere, utpote publicani et ethnici; quibus vos necessum est virtute præcellere.

DILIGENTES SE, eos qui diligunt ipsos, diligunt, ipsà hoc dictante etiam corrupta naturâ, non ex eo fonte quòd diligit legem Dei, sed ex eo quòd diligit seipsam. Non est igitur hujusmodi dilectioni proximorum à Deo gratia, nec ea proinde est quam Deus præcipit.

DILIGUNT. Homines ita lucris inhiantes ut omnem exuisse videantur humanitatem, neminemque amare nisi se, à promerito præmio servatæ legis Dei omnium judicio, quàm alienissimi, hoc tamen habent ut amantes redament, sive quòd suam captent utilitatem, sive quòd ipsa hoc extorqueat natura. Non ergo id laude præmio aut mercede dignum est neque id proinde quod lex Dei voluit.

VERS. 55. — BENEFECERITIS. Dilectio potissimum est animi; beneficentia operis.

GRATIA. Istud non facere, turpe est; facere, non magna laudis: non enim tam beneficentia est quam permutatio beneficiorum.

Hoc, idem.

Reliqua ut versu superiori.

VERS. 54. — MUTUUM. Inter cætera beneficentia exercitæ, unum insigne est, argentum mutuam dare

Quam mercedem habetis? NAM ET PECCATORES PECCATORIBUS FENERANTUR, id est, MUTUUM dant, quia Græcè est eadem vox, quæ initio hujus versus: *Ut recipiant æqualia*, id est, parem mutui vel beneficii vicem in sua necessitate. Itaque

ius qui opus habent pro hujus vitæ necessitatibus.

RECIPERE, supple, non sortem (nisi enim spes esset sortis recipiendæ, donum potius esse quàm mutuam) sed vicem mutam, ut et ipsi vobis vicissim dent mutuum, aut commodum, vel aliud præsent beneficium; nam ut subaudiatis fœnus, non perinde permittit illud quod sequitur, *quæ gratia est vobis*, multoque minis illud *ut recipiant æqualia*. Intelligitur porro, si non vult Christus ut speremus vicissim accipere mutuam, multò minis velle ut speremus fœnus aut usurum.

FENERANTUR, id est, dant mutuam; est enim eadem vox Græca, quam mox veritè *mutuum dare*: quæ ambigua quidem est ad fenerari et mutuam dare, sed huic loco congruit significatio mutui.

ÆQUALIA, paria, parem mutui vicem, ubi opus habuerint.

Reliqua ut versu superioribus.

VERS. 55. — VERUMTAMEN, verum, sed, DILIGITE, non eos tantum qui vos diligunt, sed et INIMICOS VESTROS, qui oderunt et persequuntur vos, nec spes est ut vos vicissim diligant.

BENEFECITE, non iis tantum qui vobis benefecerint, ET MUTUUM DATE, non solis illis qui referre vicem poterunt, sed quibuslibet, NIHIL INDE SPERANTES. Syrus addit: *Benefecite eis*, scilicet inimicis vestris.

NIHIL, nullum par aut simile beneficium, INDE, ex beneficio præstito aut mutuo dato SPERANTES, hoc in mundo, sive, quod Syrus addit *ab hominibus*. Nullo commodi vestri respectu ad juvandos proximos vestros ducamini; tantum cuiusque inopiam et Dei jussu spectate. Spes mutui beneficii aufert ipsi beneficentiæ gratiam Dei.

Et ita ERIT MERCES VESTRA MULTA, magna, copiosa, et præstans in celo; vide 12, supra; quandoquidem mercedem non quaesieritis in terrâ. Magna vobis à Deo erit gratia, ac proinde et ampla reddetur merces, qui, in diligendis et beneficiis adiciendis proximis, non corruptum vestri sensus iudicium, quod plerique, sed Dei legem ac voluntatem secuti fueritis. Quoniam studia ipsa virtutum sine remuneratione torpescunt, non omnem excludit spem retributionis, sed, mercedem præstantem à Deo, et sperari posse, et indubie reddendum esse, docet.

VERS. 55. — MUTUUM DATE, NIHIL INDE SPERANTES, id est, nullam expectantes ex isto beneficio parem beneficii vicem: non enim hic agitur de recipiendâ pecuniâ ultra sortem. Sic ergo duos istos versus plerique exponunt, ut excludatur à beneficentiâ Christiani omnis proprii commodi consideratio. Quasquàm videatur valde congrua (quæ adhuc perfectorem præscribit beneficentiæ modum) interpretatio sancti Ambr., præfat. in Lucam: *DATE MUTUUM nihil inde sperantes*, id est, etiam cum desperatione recuperationis, seu recuperandæ sortis. Quod claris docet lib. de Tobia, c. 16: *Date*, inquit, mutuam iis à quibus non speratis vos, quod datum fuerit, recepturos; quando videlicet petitur non donum, sed mutuam causâ honestatis vel verecundiæ, quamvis videas præ paupertate nunquam esse reddendum. Ita ut Christus hic pro tempore et loco mutuam dare jubet, non solum sine usura, spe similis beneficii, sed etiam sine spe recuperandæ sortis, subveniendo

ET ERITIS, eritis quoque, id est, esse declarabimini genuini FILII ALTISSIMI Dei, quo non est alius, vel potentia, vel gloria, excelsior. Tertium argumentum sumptum ab exemplo paterno, quo ad dilectionem inimicorum, id est, omnium hominum Dei causâ, hortatur.

Quia similes ipsi eritis, qui VENIENS, id est, beneficentis est, super, erga INGRATOS, etiam ingratos adversus beneficia sua, et transgressores sanctæ legis suæ, id est, MALOS. *Ipsæ enim solem suum oriri facit*, etc., ut est in Mathæo. Quasi diceret: *Æquè malis ac bonis communem sortem facit; æquè iis à quibus non colitur æquè iis à quibus colitur, æquè iis à quibus continentur atque iis à quibus diligitur*. Quam Dei amplissimam beneficentiam, liberalissimam ac munificentissimam bonitatem, quidam assequi non valentes, fixerunt, alii eum necessitate agi (quasi non ipse, sed necessitas Deus esset), alii non habere beneficentiam, neque curam gerere inferiorum istorum.

VERS. 56. — MISERICORDIES, id est, benigni, benefici, commodi, humani, ad gratificandum faciles, scilicet erga omnes, amicos et inimicos, bonos et malos, divites et inopes. Evangelista imitatus septuaginta Interpretes, Hebræum *hasid* misericordem, et *hesed* misericordiam veritè, quod propriè beneficium significat et beneficentiam seu beneficium. Unde illud frequens in veteribus Scripturis: *Fecit mecum misericordiam suam*, pro, affectu me singulari beneficio.

SICUT. Similitudo hic significatur, non æqualitas: impossibile enim foret homini assequi perfectionem Dei, sed conandum est semper ut proficiamus.

PATER VESTER, qui vos à genibus segregavit, atque in filios adoptavit, ut servitatis ipsi ita ut ipso dignum est, tali tantoque Patre, vitâ ac moribus vestris ipsum referentes.

MISERICORDIS, benignus, quod antecedit, seu benefici, scilicet erga omnes.

VERS. 57. — NOLITE JUDICARE, ne iudicetis, scilicet quemquam. Quod erat vitium Pharisæis et scribis familiarè. Accipitur autem *judicare* in malum, ita ut condemnationi junctum est; sed non agitur de publico legitimoque iudicio, id quod persèpè ut sanctissimum atque apprime necessarium, sacris Litteris probatur et commendatur; verum de privato, eoque non quovis,

scilicet iis qui præ verecundiâ non audent eleemosynam petere, sed mutuam: quod reipsa quidem est idem quod donare, non tamen in modo. Unde rectè observat Hieron., in c. 48 Ezechielis, profectum virtutis ac legem, ut initio lex quidem à fratribus usuram tolleret: *Non fenerabis fratri, sed alieno; deinde propheta ab omnibus*, Ezech. 48, vers. 8, deinde Dominus in Evangelico præcipere mutuam dare etiam iis à quibus non speremus sortem recipere. Quâ de causâ pulchrè Tertul., libro 4 contra Marcionem, c. 17, annotat in hunc Lucæ locum: Prius fuit ut Dominus fructum fœnoris (id est, usuram) eradicaret, quo facilis assuecercet hominem ipsi quoque fœnori (id est, sorti in mutuam data) pendendo, cuius fructum (id est, usuram) dilicere amittere. Consentit August. libro 1 de Sermone Domini in monte, ad verba: *Qui vult à te mutuari ne acciperas*, etc.

VERS. 57. — NOLITE JUDICARE. Non prohibet quod-

sed temerario ac maligno, quo quis, vel sinistro interpretatur alterius dicta aut facta dubia, vel exaggerat delicta levia, vel divulgat crimina, vel calumniis impetit benefacta; vel desperata saluti delinquentem iudicat, in summa, iniquus, severus, curiosus est in alios censor: id quod, aut ex invidia odioso in fratres nascitur, aut ex superbia, venante cum illis collata probitatis opinionem, aut denique ex curiositate, animum tractandis vitis alienis oblectante. Porrò crimina manifesta damnare, non illud iudicare est, sed sequi Dei iudicium qui ejusmodi damnavit; et, fratrem quo emendetur corrumpere, id vel unice diligere est. Cum verò iudicare sit definitivam de re ferre sententiam, suspensio à iudicio differt, id quod B. Augustinus notavit, tract. 90, in Joannem.

ET NON JUDICABIMINI. Fii etiam plerumque, ut homines experiantur suae vitae censores tales, quales ipsi egerint alienae; quae, quantum res sit molestissima, et naturā mirè omnibus invisā; verosimiliter tamen est Salvatorem terere nos voluisse Dei iudicio, quam hominum, qui et de candidissimis animis saepe numero censent iniquissimè.

NOLITE CONDENNARE, *id est* *condemnare*, ne condemnatis, scilicet quemquam. Explicatio est ejus quod praecedit, *nolite iudicare*; iudicis enim est condemnare. Prohibet Salvator ea quae benignitati erga proximos, cujus exemplum vult nos à Patre coelesti accipere, adversantur, hortaturque ad ea quae conveniunt, additis et poenis et praemiis.

DIMITTITE ALIORUM IN VOS PECCATA. *Abolite*, ad verbum.

ET DIMITTEMINI, *et absolventini*, scilicet à Patre vestro, et dimittentur vobis à Deo peccata vestra. Hoc est illud quod Matth. 6, v. 14, ait: *Si enim dimiseritis hominibus, etc.*

libet iudicium, quo peccata aperta vel condemnantur, vel castigantur, vel corripiuntur, vel vituperantur. Hoc enim iudicium et exercuit Petrus adversus Ananiam, et Paulus in fornicarium, et Christus erga Phariseos, dum tollit eos objurat, et vas minatur, unde et Joan. 7, v. 14, dicit: *Iustum iudicium iudicate*; sed vetat iudicium malignum ac tenerarium. Unde Hieron. hic: Non prohibuit iudicare, sed docuit. Itaque veterum malignum, hoc est, condemnationis iudicium proferre de dubis. *Iudicium* enim pro sententia, et *iudicare* pro condemnare sumitur. Dubia autem illa August. revocat ad duo capita. Primum, cum incertum est quo animo quilibet factum est; sicut enim quaedam facta media, quae ignorantur quo animo fieri, cum bono et malo fieri possint; de quibus temerarium est iudicare, maxime condemnando. Alterum, cum incertum est, qualis futurus sit, qui nunc malus apparet, et ita reprehendimus, quasi sanitate ejus desperemus. Unde et Paulus simile iudicium de rebus dubis vetans ait: *Nolite iudicare ante tempus*; quia scilicet dubia suo tempore, quando erunt certa et manifestata, iudicabuntur. Et non iudicabimini, ab hominibus, inquit aliqui, id est, ut non contingat vobis idem ab aliis. Sic enim plerumque fieri solet ut severi aliorum censores severe ab aliis censentur. Generaliter tamen et etiam *vestrorum* erit sententia, si de iudicio Dei intelligatur, ut fortè intelligunt veteres, August., Chrysost. et alii. Itaque, et non iudicabimini, id est, ut non incidatis in severissimum iudicium Dei. Nihil hac iustitia benignius,

VERS. 58. — DATE PROXIMIS EA QUIBUS OPUS HABENT, ET DABITUR VICISSIM VOBIS, à Deo Patre, quod prodesse vobis queat et beatos vos reddere; reddidit ad vos multo cum honore beneficium vestrum.

MENSURAM, etc. Parce autem dabitur, si parce ipsi dederitis; nam, si liberales ipsi fueritis, copiosissimè opulentissimèque resituet vobis coelestis Pater. *Mensuram* enim solidarum opum, non tantum non parcam, sed et *EXAM*, adeoque CONFERTAM PRESSAM, ET COAGITATAM, ET SUPERFLUENTEM seum exuberantem, id est, cumlatissimam liberalissimamque. Sumpta sunt epitheta hae omnia (in quibus observanda gradatio est) ab eorum consuetudine, qui res aridas, ut frumentum seu aliquid aliud ejusmodi, liberaliter absque parcimonia metiri dum volunt, id ipsum quod admelantur, quod sit concervius, comprimunt manibus, deinde vas ipsum medium quantum quo amplius capiat, denique etiam superaddunt quod ultra mensuram redundet. Liberalibus itaque liberalissima reddetur mensura, 2 Cor. 9, v. 6, mensura tamen: nam quantum immensa erit, si conferatur cum ipsa quae hac in vita fuerint erogata, habebit tamen ratio gradus virtutis uniuscujusque; nec enim aequalis erit omnium merces.

DABUNT, effundenti, scilicet quibus illud cura: à Patre mandabitur, phrasid Hebraica, pro impersonali dabitur.

IN SINUM VESTRUM, id est, vobis ipsis, firmiter aeternumque à vobis ipsis possidendam; nam, quod in sinum nobis datum fuerit, nostrum prorsus est, nec facile nobis perit, quippe quod ita tenemus, ut facile sit nobis in locum tutum transferre.

REMETIETUR, impersonaliter, vicissim metietur, par pari referetur. Convenit ista sententia Salvatoris cum istà Hebraeis usitata proverbii loco *midda bemidda*,

nihil hac retributione elementis dari potest, ubi sententia iudicis in potestate ponitur judicantis.

VERS. 58. — DATE ET DABITUR VOBIS, etc. Quibus verbis diffidentiae sollicitudo, et avaritiae est amputata cunctatio, ut quod redduntur se promittit veritas, secreta expendat humilitas, inquit Leo, serm. 6 de Jesuino decimo mensis. *Mensuram* non, q. d.: *Dantibus non solum dabitur, sed ad eos reddidit magno cum honore beneficium; quod exprimit per metaphoram mensurae frumentariae. Mensuram itaque bonam, id est, plenam, cujus integritati nihil desit, ET CONFERTAM, Graecè *pressam*, id est, manibus constipatam, ET COAGITATAM, vase scilicet concesso, quo amplius capiat, ET SUPERFLUENTEM, id est, ita impletam ut redundet et undique diffuset, q. d.: Liberalitati vestrae dabunt mensuram liberalissimam. Omnia haec epitheta applicat S. Bernardus ipsi Deo, qui futurus est merces omnium. *Mensuram* vido sermone 5 de Vigilii Natalis, et 11, in Canticum. *DABUNT IN SINUM VESTRUM*, id est, vobis, tanquam vestrum, et firmissimè possidendum dabunt; supple illi, qui retributioni praerunt. *Quantum* August., lib. 2 Quest. evang., q. 8, refert ad eos qui beneficium acciperint: non enim diceret, inquit, *dabunt*, etc., nisi quia per illorum merita, quibus dederint, mercedem coelestem recipere merentur. *EDEM QUIPPE MENSURA, quae MENSURATIS, METIETUR VOBIS*. Quod refertur debet ad omnia tria praecedentia, ad iudicium, ad condemnationem, ad dimissionem, ut patet ex Matth. 7, v. 1 et 2, maxime verò hic refertur ad erogationem seu donationem,*

ubi vicissitudinem et par pari relatum significare volunt. Tale subendum vobis erit apud Deum iudicium, quali vos usi fueritis in alios; exactum, severum, rigidum, si exacti se potius curiosi ipsi, severi, ac rigidi fueritis. Contra, si candidi fueritis ad benigni alienam vitae iudices, Deum quoque contra vos candidum et benignum iudicem sentietis. *Ut enim diligenti peccata examinentur tua*, ait Chrysostomus, *legem prius ipse ponisti, severius de his quoque proximus peccaverat iudicando*; nam, *iudicium sine misericordia*, quod dicit Apostolus, *illi qui non fecit misericordiam*, Jac. 2, v. 13, *Verò autem etiam laudabili vitae hominum, si remotè misericordiam discatias eam*, Augustinus inquit, ubi orat pro vita defunctae matris suae, capite ultimo libri 9 Confessionum. Talis erga nos erit Deus, quales nos erga alios; bonus, si boni, malus, si mali; durus, inclemens, rigidus, si duri ipsi, inclemens, rigidus; si misericordes, benigni, faciles, misericordissimus ipse, benignissimus, facilissimus. Non enim intelligenda est aequalitas graduum inter divinam et humanam sive beniguitatem, sive rigiditatem, sed dumtaxat in genere, unam alteri respondere. Dei beniguitatem hominis beniguitati, Dei rigiditatem hominis rigiditati; majori vel minori hominis sive rigiditati sive beniguitati, Dei majorem vel minorem sive rigiditatem sive beniguitatem. Nam quod ad gradus, in immensum excedit, humanam divinam, tam rigiditas, quam benignitas, tametsi rigiditas meritum hominis non excedat.

Hoc proverbium referendum est ad ea omnia quae praecedunt, tam ad iudicia, condemnationes, et dimissiones, quam ad donationes.

VERS. 59. — ET SIMILITUDINEM SEU PARABOLAM. Addebat autem etiam proverbium ab exemplo vulgari petitum, causā illustrandae doctrinae illius suae de non iudicando seu condemnando proximo. Graecè et Syriacè non legitur, etc.

DEGERE, dux vite esse.

NONNE, si id fiat, facile fit ut AMBO IN FOVEAM CADANT? Q. d.: Res est omnibus explorata. Ita verò et vos, dum fratres vestros iudicare aut reprehendere arroganter presumitis, ipsi eidem aut non minoribus vitis obnoxii; facili quod caecus dum caecum ducere tentat, exponitis vos ipsos simul et fratres perditionis periculo. Nam ut vel maxime audire te vellet frater, et

sequi ducenti finibus virtutis, certè, imitatus exemplum tuum, non relinquet vitium quod et in te viderit locum habere, vel ex alio in aliud, ex suo in tuum vitium incurret, et quo se tutius putabit ambulare ducere te, eo certius peribit. Duces, id est, eos qui se aliis, ac praesertim caecis ductores praebere volunt, oportet esse quam oculatissimos. Volebant scribae et Pharisei populo caeco, rudi et magna veri rectique ignorantia laboranti praere ac praecedere, tum doctrinā tum vitam exemplo; atqui sunt ipsi deplorantibus caeci, mente veri rectique caeca, non tam ignorantibus vitio quae sanabilis sit, quam obstinate malitie, cui cura nulla adhibita mederi queat. Deplorandum certe populus tam infelicis duces nactus. Nam ex huiusmodi ducum ducatu quid tandem secuturum sit, nisi miserabile exitium, quae solet cum caecis caeco duc vitae est, ut ambo in foveam cadant, ambo et dux et is qui ducitur in extremam perniciem praecipites ruant. Sic enim futurum est, et his et populo qui eos sequitur, admiratur, credit, paret, imitatur, adhaeret, ut simul in idem unum trahantur exitum tam huius quā futuri seculi.

VERS. 40. — NON EST, etc. Confirmat quod dicit altero proverbio accumulato. Libenter enim usus est vulgaribus sermonibus, quo facilius pietatem rudiois animis instillaret.

SUPER MAGISTRUM, magistro praestantior seu perfectior. Hoc plerumque semper ita accidit.

ORNIS, subaudi, discipulus: possis etiam vertere totus, nam ad utrumque ambiguum est πᾶς.

ERTI, esse solet.

SI SIT, Has duas voculas, quae Graecè et Syriacè non leguntur, addidit Interpres explicandi ergo: quantum illis non additis, clara est sententia, si interpongas ante *erit*: *Perfectus autem ornatus, erit sicut magister ejus*. Quam sic liceat per hypallagen exponere: Qui fuerit sicut magister ipsius, is omnibus est perfectus discipulus. Loci sensus est: Perfectus esse et haberi solet omnis ille discipulus, qui assuetus est perfectionem magistri; majorem in discipulo quam sit in magistro perfectionem nono expectat. Quare si tu, qui praeproterum praebes fratri, caecus et vitiosus es, non minus quam ille, tamen alio forte vitii genere; non meliorem formabis discipulum quam tu ipse sis; non perfectior evadet frater qui se tibi discipulum adjungit, quam tu magister, id est, talis

instiuit, vulgari loquendi modo ad vulgum usurpato magis congruere viderent, ut eodem iudicio iudicari dicantur, quo iudicavimus, nempe vel excusationis vel condemnationis; ut scilicet si candidè benigneque alios censuerimus, Deus vicissim benignè de nobis iudicet, nisi severe condemnaverimus, Deus nos condemnet, et severe tractet. August. lib. 21 de Civit., c. 14, objicientibus, pro peccato temporali poenam non debere esse aeternam, respondet: *eamdem dictam esse mensuram, non proprio aequale tenoris spatium, sed propter vicissitudinem mali, hoc est, ut qui mala fecerit, mala patiatur*. Significat enim quod talis se Deus exhibebit, qualem se aliis exhiberint, aut benignum, aut severum.

reddet qualis es tu : vel non relinquet vitium, quod tu in illo notabas; contemplanus tua; vel sequetur tua non minus gravia, ac proinde tecum abibit in perditionem, ambo peribitis. Ineptus itaque esse docetur alienorum vitiorum censor, qui suorum est negligens; pursue que esse debere ab omni crimine, qui velit alteri tuo fructuosè que preire. Hoc proverbium alio modo tractatum etiam fuit Matth. 10, v. 24. Discipulus honorificum sibi ducit magistro æquari; plus quidem honoris appetere non audeat; deinde quæ patienter à dominis fertur conditio, eam subire servi recensare non possunt. Subsumptionem jam et illationem relinquit apostolus, quas aliquando post expressit, passione instante, ubi cognitione ipsius perfectus imbuti essent, ac proinde aperti de se posset loqui, Joan. 15, v. 15 et 14. Eæ autem sic se habent : Cum igitur utroque jure ego super vos emineam, Filius Dei, cui et summum imperium traditum est à Patre, et magistri partes injunctæ sunt, non debetis refugere quod ipse suscipere non gravor, calumnias, afflictiones, persecutiones, mortem denique, Evangelii causâ. Certè hujusmodi est hæc consolatio, quæ omnem morem absorbeat, dum reputamus communem nobis sortem esse cum Filio Dei : sed hæc, meditatione potius quam explicatione indigent, quia satis per se clara sunt.

VERS. 41. — Quid autem, etc.; fieri autem potest inquit, ut majori et graviore etiam vitio labores, quam frater quem tibi judicandum sumis. Quid igitur vides, etc. Describit unum severorum judicum cum primis impudens genus, qui cum gravissimis ipsi sceleribus teneantur, delicta aliorum minima notant, mirisque modis frequenter amplificat.

Vides, aspicias : significatur curiositas intuendi in alienos errores studio reprehendendi.

FESTUCAM. Minima est ligni particula, quales nonnunquam incurrunt in digitos, aut in oculos involant; quæ significantur peccata minora levioraque, aut reverà ejusmodi, aut eorum peccatorum comparatione, quibus obnoxius is est, qui sibi sumit partes judicis.

TRABEM QUÆ IN Oculo tuo. Per trabem significantur majora gravioraque peccata, quantum major graviore que est trabs festuca; verbi gratiâ, ira festuca est; odium, quæ est ira in veterata, trabs, tanquam quæ vetustate excreverit in trabem.

NON CONSIDERAS? Quare, inquit, tam oculatus et curiosus es in cernendis atque arguendis aliorum vitiis,

VERS. 41. — Quid autem vides festucam? etc. Festuca minima ligni particula est, trabs magna; unde festuca minora vitia significant, trabs ingentia. Tota enim locutio, adgalis est, tempore Christi usitata; sicut ex eo patet, quod crebro in antiquorum Judæorum libris occurrit. Itaque reprehendit hic aliquod vitiosissimum judicium et judicum genus, qui oculatissimi sunt, ut in aliis delicta levia videant, gravissima in seipsis non videant. Neque tantum ea vident, sed etiam corrigere et corrigere volunt, quibus ait :

VERS. 42. — Aut quo modo, id est, quæ fronte dicitis : sine lignam festucam, etc., id est, permitte à

et cæcus indulgensque in tuis, longè majoribus iis et gravioribus? q. d., summa impudentia est.

VERS. 42. — Aut quo modo, quæ fronte. Est enim admirantis potius quam simpliciter interrogantis. Auxosin notat hypocritice impudentie, quæ non contenta observasse apud se fratris erratum, erumpit etiam et aperte reprehendit, neglectis propriis criminibus adeo magnis.

EJCIAM FESTUCAM. Qui alterum corripit, similis illi est, qui eicere conatur ex alterius oculo id quod oculum offendit : uterque enim corrigere studet, unus oculum fratris, alter animum.

HYPOCRITA. Hypocritas vocat, quod videri velit quàm alienissimam à vitiis, ut qui eis infensissimi nec minima ferent, cum reverà toti sceleribus mædant; quodque non emendatos desiderant fratres, id quod præ se ferunt, sed nihil quàm pudentias, aut etiam laceratos : non enim oderunt in fratribus vitia, quibus graviora diligunt in se.

DE, EX, Oculo tuo; corrigere prius in te graviora vitia tua.

PENSICES UT EDUCAS. Jam non vides, nimirum, trabe, mole suâ, visum tibi tollente aut vitante, cum non aliis magis opus sit integro visu, quàm ut minutula videantur; tunc vides, purgatus oculis; tunc idoneus eris, ita ut et tibi et aliis satisfacere queas : nam, ut etiam videas aliqui, nihil quàm veritatem odio exponis.

VERS. 43. — Non est enim. Conjunctionem enim non intelligo hoc loco esse causalem, sed potius superfluentem, ut aliquando : quam Syrus certè hic omisit. Itaque interpretandus est evangelista, qui breviter carpitque descripsit hunc Domini sermonem, sententiam istam non ita retulisse, ut ad eorum que mox præcedunt confirmationem à Christo allatam, (nam quamvis ipsa quadret, non perinde tamen eæ que consequuntur coherent) ; sed simpliciter ut à Christo in medium tunc temporis productam, occasione quam ipse non narrat, sed Matthæus, adversus scilicet pseudoprophetas, cap. 7, v. 15, 16, tanquam et alibi adversus calumniatores, Matth. 12, v. 33; et variis propositis proverbialia hujusmodi possunt accommodari : nam et in hypocritis quadrat, qui ipsi mali, inepti sunt qui fratres reddant bonos.

Ubi enim primum adveniunt, seminantes doctrinam suam, sunt quidem qui mox eos agnoscent, sed ple-risque non perinde manifestè, nisi tibi sementis illa, editis fructibus, seipsam auctoresque suos prodiderit.

me sanari vitium tuum. Qui enim corripit alterum similis est efficiens festucam ex oculo; hic enim corpus, ille animum corrigere studet. TRABEM, id est, cum tamen tu gravius labores. Quod genus hominum rectè vocat hypocritas, id est, simulatores, sive quia prætextu emendationis condemnationem tantum et confusionem alterius querunt (si enim ex dilectione correctionem quærent, prius graviora in se corrigere), sive, ut Augustinus, quia accusare vitia, officium est honorum virorum et benevolorum, quod cum mali faciunt, alienas partes agunt, sicut hypocritæ; sive denique quia ex alienâ reprehensione

Ceterum non adhaerendum est istis, aut dubitanter versandum, donec doctrina ipsorum suos fructus elat; sed cum alibi frequenter admonemur, novatores omnes cavere; hic prædicatur, si expectaverimus nonnihil, habituros nos ex fructibus certissima nequitie signa (nihil enim ita stultum est, quod non aliqui semper amplectuntur, ut est corrupta natura novæ falsitatis quàm veteris veritatis sequacior), non quod non sint alia mox ab initio nascentis hæresis, sed quod ista cuivis manifesta esse queant. Observa pseudoprophetarum hodiè nostrorum hujusmodi fructus, à quibus faciles sunt agniti; adversus nativos Principes legitimumque potestatem rebellare, novellam fidem, nunquam hactenus receptam, armis ac vi propagare, optimos quosque Catholicorum persequi pessimis quibusque velle, atque illos, ubi se eis adjuverint, ita ut ferè fit, non emendari, sed, tanquam qui ad asylum iniquitatis profugerint, tales manere securos, quales fuerant, ut nihil amplius dicam; luxurie ad adulterium et sacrilegium usque habenas laxare, sacerdotum sacrorumque locorum bona prædæ loco ducere, sacerdotum catholicorumque absque formâ juris cædes nullius pendere, majorum instituta pro arbitrio quavis convellere, et cætera non pauca.

VERS. 44. — DE FRUCTU tuo, ex proprio fructu, cognoscitur bonane sit an mala. Nam si fructus est bonus, bona est arbor; si malus, mala. Dat symbolum quo agnoscat pseudopropheta, ex fructibus. Non enim ex foliis, neque ex floribus, sed ex fructu arbor bona malane dignoscitur, Bernardus ait epist. 107.

Ficus, Matthæus vas; sed sententia est eadem una, licet verba nonnihil discrepent.

RUBO, quamvis pulchrius vite floreat, et lenta sit, foliisque diuturniora habeat. Numquid colliguntur, numquid carpuntur, à spinis uvæ, à tribulis ficus, aut alii fructus boni? q. d., non. Declarat Salvator id quod dixerat. Ut spinæ, ait, non profertur uvæ, neque tribuli ficus, licet non minus virides sint quam vitis et ficus; ita nec fructus bonos propheta mendaces, quamvis eximia veritatis imagine palliat.

VERS. 45. — BOVUS HOMO. Doctrina non absimilis superiori (hoc enim ferè est thesaurus cordis, quod radix arboris; et quod profertur è thesauro cordis, fructus arboris), alia tamen; quam et ipsam adversus calumniatores producit Salvator, Matth. 12, v. 34 et 35. Cordis sui, reposito in corde suo.

BONEM, sermonem bonum, de verbis est sermo.

MALO THESAURO. Græca et Syra repetunt cordis sui. Nam ex corde, ut ex radice, pendet præcipue hominis sive bonitas, sive malitia. Non aliud à vobis est expectandum, quam ut, cum malitiâ cor relictum sit, mala verba ore evomat.

EX ABUNDANTIA CORDIS, ex eo quod in corde abun-

sanctitatis opinionem venari student, cum minimè sancti sint.

ET EX PRIMUM TRABEM DE Oculo tuo, id est, corrigere prius in te ipso graviora; tunc purgatus omnino idoneus eris, qui aliorum peccata corripis et corrigas;

dat. Cor, ut est irrequietum, ita perpetuis agitur cogitationibus, aliasque aliis accumulatis, et instar locupletissimi penu intus plenum est abundante affectionibus. Eæ vero quales sunt, talia sunt et verba que ex harum cerebro promuntur, si bonæ bona, mala si male se vitiosæ. Promit enim os verba ex acervo sive thesauro cogitationum cordis, quem nec facile quisquam exaurit quantumvis verborum, quin id quod in ore versatur, longè magis abundantiusque versetur in corde. Hæc significantur hoc sacro proverbio : quo addit improperationi suæ auctoritatem Salvator. Est autem sententia hæc proverbialis, quemadmodum cætera, vera ut plurimum : in hypocritis tamen qui simulatè loquuntur, ut sanctè sonent verba, à vitiosa sunt ex vitioso principio, fingente formanteque verba eo modo, quo consequi queat id cuius abundat æstuatque desiderio.

OS LOQUITUR. Græcè, loquitur os ejus, id est, hominis unicusqueque; majoris tamen gratiæ sententia est Latine et Syriacè, absque relativo.

VERS. 46. — Quid autem, etc., q. d. : Frustra vocatis me, nihil proderit vobis ad promerendum regnum colorum, si non facitis que dico, præcipio. Condemnabit potius vos, quod, quem Dominum vestrum verbis profitemini, eum factis negatis, ejus voluntatem non faciatis, infra, cap. 12, v. 47. Observatio præceptorum arguit fidelem servum, non compellat honorificè.

DOMINE, DOMINE. Vocis congeminatione, non tam vehementiam significari arbitror, quam frequentiam, quod in ore eis sit Dominum vocare atque invocare.

QUE DICO, præcepta, mandata que hactenus magnâ ex parte exposui.

VERS. 47. — VENIT AD ME, ut doceatur quod rectum est.

ET AUDIT sincero animo sermones meos, doctrinam, præcepta mea.

ET, cum res exigit, facit, rebus ipsis præstat, et secundum eos vivit.

OSTENDAM. Præfatio rethorice attentionem parans. VERS. 48. — HOMINI EDIFICANTI DOMUM, edificatori domus. Hominis hæc in vitâ conversatio, similis ædificationi est; quoniam enim unam aliquam structuram, id est, vite rationem sive institutum, omnibus conversationis suæ operibus molitur.

FOUIT IN ALTUM, fodit et excavavit se profundum. Crescit oratio; plus est enim profundum facere quàm fodere. Sensus expressit interpres, fodit in altum seu profundum; ita altè fodit, ut in petrâ, quam in profundis teris visceribus vel invenit vel possit, fundamentum collocari.

FUNDAMENTUM, sive, ut est, in aliis libris, fundamenta, id est, omnes fundamenti partes.

INCUNATIONE. In Matthæo de tribus mentio fit,

quia, ut Augustinus, videbis ea oculis columbæ, id est, cum animi simplicitate ac dilectione. Multa enim dissimulatis, bene interpretaberis, excusabis, tolerabis; desuper ex propria infirmitatis consideratione cum humilitate et fructu argues.

